

Asia: VN/5969/2019

Selvitys ei-kaupallisen sijaissyntyjärjestelyn sallimisesta

Taustaselvitys

Määritelmät

-

Tieteellinen tutkimustieto

-

Sijaissynty Suomessa

-

Sijaissyntyä koskeva kansainvälinen lainsäädäntö

-

Kansallinen malli

Rinnasteiset sääntelymallit

Valvira katsoo, että ehdotettuja sääntelymalleja toimivampi malli voisi löytyä ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä annetusta laista (101/2001), jatkossa kudoslaki. Kudoslain 22 §:n mukaan Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus, jatkossa Fimea myöntää luvan uusitumattoman elimen tai kudoksen irrottamiseen elävältä luovuttajalta elinsiirtotoimintaa varten. Valvira ehdottaa kudoslakia ainoastaan sääntelymalliksi, mutta ei ehdota Fimeaa lupaviranomaiseksi liittyen ei-kaupallisiin sijaissyntytyksiin.

Hakemuksessa on oltava muun muassa ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä annetun valtioneuvoston asetuksen (594/2001), jatkossa kudosasetus 2 §:ssä mainitut selvitykset, joita ovat seuraavat:

1) selvitys siitä, että luovuttajalle on selostettu toimenpiteen merkitys ja vaikutukset hänelle itselleen ja vastaanottajalle sekä se, että hän voi perua luovutukseen antamansa suostumuksen ilman syytä milloin tahansa ennen irrotusta;

- 2) luovuttajan allekirjoittama kirjallinen suostumus irrottamiseen;
- 3) psykiatrian erikoislääkärin lausunto, josta tulee käydä selville luovuttajan psyykinen terveydentila ja sopivuus luovuttajaksi mukaan lukien se, että luovutus tapahtuu vapaaehtoisesti ja ettei siihen liity taloudellisen edun hankkimista tai tarjoamista;
- 4) irrottamisesta päättävän erikoislääkärin lausunto, josta tulee käydä selville luovuttajan terveydentila ja sopivuus luovuttajaksi;
- 5) vastaanottajaa hoitavan erikoislääkärin lausunto, josta tulee käydä selville vastaanottajan terveydentila, elinsiirron merkitys sairauden hoitokeinona ja vastaanottajan sopivuus elinsiirtoon;
- 6) selvitys luovuttajan ja vastaanottajan välisestä mahdollisesta sukulaisuussuhteesta, muusta yhdyssiteestä tai muusta luovutuksen tyypistä; jos luovuttaja ei ole vastaanottajan sukulainen tai muu läheinen, selvityksestä tulee ilmetä myös, miksi sukulainen tai muu läheinen ei sovellu luovuttajaksi;
- 7) selvitys elimestä tai kudoksesta, joka aiotaan irrottaa.

Sijaissynnytysjärjestelyiden valvonta

Vuonna 2012 oikeusministeriön laatimassa arviomuistiossa todettiin, että keinohedelmöitykseen perustuvia sijaissynnytysjärjestelmiä voidaan te-hokkaasti säännellä hedelmöityshoidoista annetulla lainsäädännöllä. Tuol-loin ehdotettiin, että Valvira toimisi järjestelyssä mahdollisesti lupaviran-omaisena.

Vuonna 2012 Valvira vastusti ehdotusta. Valvira katsoi, että luvan antajan tehtävä oleva velvollisuus arvioida lain edellytyksen täyttämistä sijaissyn-nytysjärjestelyissä on epärealistinen. Valvira katsoi, että sijaissynnytysjär-jestely edellyttäisi tapauskohtaista arviointia sekä mahdollisesti kaikkien osapuolten haastattelua, jonka perusteella Valvira joko hyväksyisi tai hyl-käisi sijaissynnytystä koskevan hakemuksen. Jotta Valviran olisi mahdol-lista toteuttaa kyseinen tehtävä, tulisi laintasoisella säännöksellä säätää tarkat kriteerit ja edellytykset, joiden perusteella lupaa voisi arvioida.

Valvira katsoi vuonna 2012, että luvan myöntämisen edellytyksenä tulisi ol-la Valviralle annettava selvitys ainakin hakijoiden asuinpaikasta, parin lää-ke-tieteellisestä tilanteesta, sijaisäidin terveydentilasta ja järjestelystä syn-tyvästä psykologisesta taakasta. Valviran tulisi pystyä varmistumaan, että kaikki osapuolet osallistuvat järjestelyyn omasta vapaasta tahdostaan ja et-tä osapuolet ovat saaneet selvityksen järjestelyyn sisältyvistä riskeistä. Li-säksi lupaviranomaisen tehtävänä olisi mahdollisesti palkkiokiellon val-vonta, jolloin viraston tulisi arvioida muun ohella sijaissynnyttäjän suhdet-ta aiottuihin vanhempiin, jotta kaupallinen riski voitaisiin minimoida. Li-säksi Valvira arvioi tuolloin, että sijaissynnyttämisen salliminen lisäisi li-sääntymismurismia Suomeen ja tuolloin olisi lupaviranomaisen haastavaa varmistaa eri osapuolten neuvonnan, ohjauksen ja tuen riittävyys, jos aio-tut vanhemmat ja sijaissynnyttäjät asuvat Suomen rajojen ulkopuolella.

Valviran näkökulma on lieventynyt siitä mitä se oli vuonna 2012. Valvira katsoo kuitenkin, että Valviran yhteyteen perustettu lautakunta, joka käsittelisi ei-kaupallisen sijaissynnytysten lupahakemuksia, ei ole ehdotuksena järkevä. Lautakunta on rakenteena hyvin työläs ja joustamaton.

Jos tehtävä säädettäisiin Valviralle, niin lautakunta käsittelyä parempi vaihtoehto olisi, luvan saaminen ilman lautakunta käsittelyä ja luvan liitteeksi tulisi liittää riittävä määrä asiantuntijalausuntoja kuten kudoslaisissa tällä hetkellä säädetään liittyen uusitumattoman elimen tai kudoksen irrottamiseen elävältä luovuttajalta elinsiirtotoimintaa varten. Kyse olisi tällöin normaalista esittelystä tehtävästä viranomaispäätöksestä. Lupaehdot tulisi kuitenkin lainsäädännössä olla selkeästi kirjoitettuina.

Valvira ei pidä tarkoituksenmukaisena sitä, että se myöntäisi luvan sijaissynnytyksneuvontaa antaville tahoille. Yhteiskunnassa olisi syytä edetä turhan sääntelyn poistamiseen, eikä sääntelyä tulisi lisätä ilman, että sille olisi perusteltua tarvetta. Valvira ehdottaa, että tämä tehtävä säädettäisiin hyvinvointialueiden tehtäväksi sosiaalihuollon palveluna. Tällöin sijaissynnytyksneuvonta olisi valvonnan piirissä siten kuin muutkin sosiaalihuollon palvelut.

Aiottuja vanhempia koskevat edellytykset

-

Sijaissynnyttäjää koskevat edellytykset

Tältä osin Valvira viittaa Riitta Burrelin kirjoitukseen julkaisussa ”lakimies 5/2011 s.1000-1007” Tässä Burrell esittää seuraavaa ”Ihmisen välineellistämisen paheksuttavuus ei edellytä taloudellisten motiivien läsnäoloa. Naisen käyttäminen hoitokeinona välineellistää hänet ja loukkaa hänen ihmisarvoaan täysin riippumatta siitä, maksetaanko hänelle sijaissynnyttäjänä toimimisesta palkkio vai ei.

Valvira katsoo, että tältä osin säädöskenttä on muuttunut siten, ettei se enää voi pitää sijaissynnytyksjärjestelyiden loukkaavan naisen ihmisarvoa edellä kuvatulla tavalla. Tästä voidaan esimerkkinä pitää elävältä ihmiseltä uusiutumattoman elimen tai kudoksen irrottamista käytettäväksi elinsiirtoihin. Elinsiirroissa voidaan katsoa, että ihmistä käytetään hoitokeinona, joten Valvira ei näe, että ei kaupallinen sijaissynnytyks välineellistäisi naista.

Valvira kyseenalaistaa esityksessä esitetyn ehdotuksen siitä, että sijaissynnyttäjää ei saisi olla lapsen syntymisen aikaan avioliitossa. Valvira katsoo, että tämä ehto on kohtuuton ja rajoittaa aiotun äidin lähipiirin liian suppeaksi, kun ottaa huomioon, että lisäksi sijaissynnyttäjän olisi tullut synnyttää aiemmin vähintään yksi lapsi ilman komplikaatioita. Valvira pitää mahdollisena, että sijaissynnyttäjän avioliiton oikeudelliseen järjestämiseen liittyvistä seikoista voidaan säätää lainsäädännössä, siten että sijaissynnyttäjää voisi olla myös avioliitossa lapsen syntymisen aikaan. Valvira katsoo lisäksi, että lainsäädännössä on määriteltävä mahdollisimman tarkasti se, mitä lähipiirillä tarkoitetaan.

Esityksessä esitetään, että sijaissynnyttäjän olisi tullut synnyttää vähintään yksi lapsi ilman komplikaatiota. Sen sijaan esityksessä ei otata kantaa siihen, kuinka monta lasta sijaissynnyttäjää maksimissaan olisi saanut synnyttää. Valvira katsoo, että monen lapsen synnyttäminen tulee todennäköisesti arvioitavaksi sitä kautta, että raskaus muodostaisi synnyttäjälle hänen ikänsä tai muun terveydentilansa johdosta ylimääräistä terveydellistä haittaa. Valvira pitää kuitenkin mielekkäänä, että lainsäädännössä säädettäisiin siitä, kuinka monta lasta sijaissynnyttäjää on voinut maksimissaan synnyttää ennen sijaissynnyttäjäksi ryhtymistä.

Muut hoidon edellytykset

Jos ei-kaupalliset sijaissyntytykset sallitaan Valviran edellä mainitusta kannasta poikkeavalla tavalla, on ehdoton edellytys, että ne suoritetaan luvan saaneen palveluntarjoajan avustuksella. Valvira kuitenkin toteaa, että on mahdollista, että sijaissyntytyksjärjestelyihin ryhdyttäisiin myös koti-inseminaation avulla. Lainsäädännössä tulisi ottaa kantaa, miten lapsen asema turvataan näissä tilanteissa.

Raskauden kulku ja lapsen syntymä

Valvira toteaa, että päätös raskaudenkeskeyttämisestä tulee kaikissa tilanteissa olla raskaana olevan naisen ja tätä ei tule muuttaa, jos ei-kaupallinen sijaissyntytyks saalittaan.

Varoajan pituuden tulee olla yhtä pitkä sekä adoption että sijaissyntytyksen ollessa kyseessä. Molemmissa tilanteissa synnyttävä tekee lapsen syntymän jälkeen päätöksen siitä, pitääkö hän lapsen itse vai ei. Esityksessä ei ole perusteltu sitä miksi varoajan tulisi sijaissyntytyksen ollessa kyseessä olla lyhempi kuin adoptiossa. Jos varoaika on lyhyempi kuin adoptiossa, antaa se viestin siitä, että synnyttävä ei tosiasiallisesti saa päättää siitä pitääkö hän lapsen itsellään vai ei.

Lisäksi lainsäädännössä tulee ottaa kantaa siihen, miten lapsen etu turvataan tilanteessa, jossa kukaan osapuolista ei halua pitää lasta itsellään.

Korvaukset sijaissyntytyksjärjestelyistä

Valvira pitää tärkeänä, että korvauksista säädetään yksiselitteisesti lainsäädännössä. Lainsäädännössä tulisi myös ottaa kantaa siihen, miten korvausten maksamista valvotaan ja miten puututaan siihen, jos korvauksia maksetaan liikaa.

Vanhemmuuden vahvistaminen ja jälkikäteinen tuki

Valvira esittää, että sekä sijaissyntyttäjälle että aiotuille vanhemmille annettaisiin psykologisen tuen lisäksi myös sosiaalista tukea. Tältä osin esitystä tulisi täydentää.

Ehdotuksen vaikutukset

Jos ei-kaupallisen sijaissyntytyksien valvonta tavalla tai toisella annetaan Valviran tehtäväksi, tulee uuteen tehtävään osoittaa Valviralle riittävät voimavarat ja määrärahat.

Muuta kansallisesta mallista

-

Muuta

Muuta lausuttavaa

-

Mikkonen Maarit
Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira